

Из миналото на бобъра в България

Златозар Боев

В световен мащаб евроазиатският бобър (*Castor fiber*) е „слабо засегнат вид“ според природозащитните категории на Международния съюз за защита на природата, което означава, че за него няма непосредствена опасност от оредяване или изчезване. От България вероятно той е изчезнал в началото на XVII в. Така смятал зоологът Николай Боев (1922 – 1985), когато в 1958 г. публикувал обстоятелството си проучване върху миналото разпространение и изчезването на бобъра по нашите земи. По-нови изследвания, обаче предоставиха доказателства за просъществуването на вида поне до 1750 – 1850 г. в Северна България, което е 100 – 200 години по-късно от досегашните ни представи.

В тази статия накратко ще представим всичко, с което досега разполага науката ни за миналото на бобъра в днешните български земи. А то наистина е изключително интересно.

Бобърът е най-едрият гризач в Европа и Азия. В Северна Америка е разпространен малко по-едрият канадски бобър (*Castor canadensis*), а сравнително го неотдавна, на полуостров Калифорния се е срещал и трети вид – калифорнийският бобър (*Castor californicus*). Въпреки, че го последно той се е запазил в Калифорния, някога се е срещал в поречията на много от реките в Северна Америка. Калифорнийският бобър е древен вид, известен още от късния миоцен, но изчезнал в ранния плейстоцен „само“ преди около 1 млн. г.

Но да се върнем на нашия бобър. Опитавме се да съберем всички разпръс-

нати данни (публикувани и непубликувани) за неговите останки (кости и зъби) на съвременната територия на България. У нас всичките находища на бобрини (вкл. и плейстоценските) представляват археологически обекти, т. е. всички техни останки са на ловни животни, които са били плячка (улов) на гревните хора. Това означава, че животните най-вероятно са били убити в околностите на селищата и пренесени в тях за обработка и оползотворяване. Затова можем да смятаме, че местоположението на тези гревни селища достоверно отразява най-общото някогашно разпространение на вида.

Нека надникнем в хронологията на разпространението на това удивително животно в България. За пълнота на този преглед ще споменем, че най-ранните сведения за бобър от България произли-

зат от отложения от ранния плиоцен (русцин). Те са датирани на около 5 млн. г. и са намерени в палеонтологичното находище край с. Дорково (Об-

ласт Пазарджик). Съобщени са от палеозоолога Васил Попов като неопределен вид и род от семейството на бобрите (*Castoridae* gen. et sp. indet.).

Фосилните находки на съвременния вид *Castor fiber* (от плейстоценската епоха) са открити само в пет находища, всички разположени в Северозападна България. Субфосилните (с холоценска възраст) останки от вида са несравнимо по-многочислени. Тях откриваме в археологически обекти от неолитната, халколитната (медно-каменната), бронзовата и желязната епохи. Общо 32 населени места съдържат субфосилни свидетелства за някогашното разпространение на бобрите. Общият им дял възлиза на 74.4% от всичките известни находища в страната.

Субрецентните находки (от античност, средновековие и съвременна епоха) произлизат от шест находища, основно от Северна България. Единствено находището в античния град Кабиле (Област Ямбол) сочи за разпространението на вида в Югоизточна България. За многобройните праисторически останки от късния плейстоцен и холоцен у нас В. Попов обобщава, че всички те произлизат от древни човешки селища.

Археологът Велизар Велков (1928 – 1993) споменава, че Вергилий (70 – 19 пр. Хр.) в своето съчинение „Георгики“ пише за бобрите, живеещи около Черно море, чиято миризма била доста отблъскваща. Зоологът Георги Марков (1912 – 1988) посочва, че евразиятският бобър е бил широко разпространен в миналото

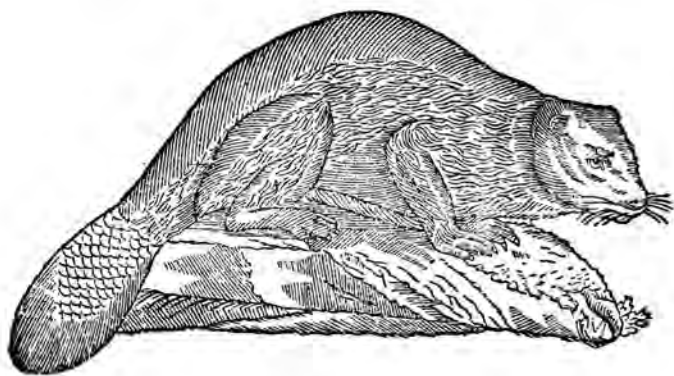
*Под водата с хидродинамичното си тяло евроазиатският бобър (*Castor fiber*) е умел плувец. Рис.: Златозар З. Боев*

в Северна България (по р. Дунав и по-големите му притоци).

Има непреки доказателства за наличието на бобри в България до късно историческо време. Регистрите на търговците от Дубровник отбелязват, че през XVI – XVII в. са внасяли много боброви кожи от България. В счетоводните книги на дубровнишкия търговец Бенегето Марион ди Рести (Benedetto Marino di Resti) от 1590 – 1605 г. роговно са били вписвани и кожи на бобри от България. В 1606 г. търговецът Лука Брайков имал единадесет боброви кожи от България в магазините си в Огрин. Друг търговец в София през 1547 г. имал десет боброви кожи. Съвсем до неотдавна се смяташе, че е възможно в поречията на по-големите реки Марица, Тунджа и Искър бобърът да е оцелял поне до последните десетилетия на XVI век.

Опашката на бобъра е гола, без косми и е силно сплесната гръбно-коремно. Покрита е с плътни твърди люспи и е свършен плавателен орган

Първа илюстрация на бобър, публикувана в българска книга – „Буквар с различни поучения“ на д-р Петър Берон, публикувана в Брашов (Румъния) през 1824 година

Любопитна подробност е и фактът, че първото публикувано в българска печатна книга изображение на това животно и първото му описание е в „Рибния буквар“ на г-р Петър Берон, издаден в Брашов през 1824 г. Наред с българското, г-р Берон дава и турското му име „кунгус“, с което е бил известен сред населението. Според нас е напълно вероятно, по времето на издаването на „Рибния буквар“, бобърът все още да е плувал във водоемите на някои по-западни места в България.

В съседна Румъния бобърът също е изчезнал в късно историческо време. Според Н. Боев последното му наблюдение е от 1823 г. на дунавските острови в Стара Молдова. Наличната археозоологична информация за миналото му разпространение в цялата територия на днешна Румъния е изключително оскъдна. Останки от бобри са открити в 13 от 26 неолитни селища в страната. Подобни са и сведенията за бронзовата епоха, в 8 селища (от общо 18) са били открити останки от бобри. Има и няколко палеофаунистични находки от желязната епоха. Субфосилните останки от историческо време са доста бедни.

В Сърбия бобърът изчезва през 1857 г. Последното му наблюдение е от Годо-

манското блато до Смедерево. В Гърция видът оцелял до 1876 г. в поречието на река Алфеус в Пелопонес. В Сърбия и Гърция няма подобни изследвания за предишното разпространение на вида. Последният балкански бобър (монтиран музеек екземпляр в колекцията на Зоологическия институт в Белград, Сърбия) е уловен на дунавския бряг в Сърбия. За съжаление той бил унищожен от пожар през Втората световна война.

Всяка информация за миналото разпространение на локално изчезналите видове е изключително ценна и подобен род изследвания смятаме за много важни в сглобяването на пъзела на природната палеообстановка – палеосредата.

Както споменахме по-горе, бобрите според Н. Боев са оцелили в България до началото на XVII век. (първото десетилетие). В едно сравнително неотдавнашно проучване, публикувано през 2007 г. във Великобритания за костните останки от бозайниците в гревноримския граф Никополис ад Иструм (до с. Никлоп, Област Велико Търново), британският археозоолог Марк Биъч (Mark Beech) намира 3 кости от бобри, и трите датирани 1750 – 1850 г. Този автор не осъзнал, че с това е направил невероятно ценен принос за представите ни за финалната история на този вид в България. Важно е да изтъкнем, че неговите находки от България отместват времето на изчезването на бобъра в България с около 150 години!

Това напълно съответства на известните данни за последните срещи на бобри в другите балкански страни (Сърбия, Гърция, Румъния). Вероятно около края на XVIII и началото на XIX век бобърът е оцелял в няколко отдалечени и изолирани рефугиуми в крайреч-

ните подножия на планините, които били по-слабо достъпни за ловците. Можем с пълно основание да смятаме, че географското разпространение на бобъра в България обхваща цялата (пригодна за вида) територия на страната. Останки от бобри са установени в 19 от общо 28-те административни области на България.

Интересно е и височинното разпространение на бобъра у нас. Оказва се, че находищата му са разположени от -10 (под м. р.; потъналото селище Урдовиза в Китенския залив) до 570 м. н. в. (кв. Слатина в София). Около 60% от находищата на бобри у нас са разположени между 100 и 300 м. н. в., т. е. бобърът предпочитал низинните и слабохълмисти ниски терени. Повечето от находките му (46,5%) са от неолита, следвани от тези на халколита (27,9%). Други 13,9% са субрецентни, датирани от последните 2000 години.

Разпределението на находищата от бобри по реки в страната също дава интересни данни. Бобри са доказани за поречията на 28 наши реки, повечето от които са средноголеми (за страната), както в Северна, така и в Южна България. Около 37% са разположени по протежение на четирите най-големи вътрешни български реки (Марица, Тунджа, Камчия (вкл. Голяма Камчия) и Искър. В поречията на грузи 20 реки са открити само по едно находище.

Вероятно за читателите ще е интересно какво намират учените от бобрите. Какви са техните останки в пластове? На практика – всичко! Сред находките има скелетни елементи от всички части на тялото: зъби, долни челюсти, черепи, лопатки, кости от крайниците – бедрени кости, пищялни кости, раменни кости, тазови кости, стъпални кости и мн. др. Общият брой на съобщените

Един от първите, завърнали се в България бобри, 09-11.04.2021 г.

Сн. Николай Коджабашев

в литературата остеологични останки към юни 2019 г. е общо 209. Всъщност това е всичко, което е останало от бобъра у нас. Дали не е време да помислим за реинтродукцията на бобъра в нашите реки, се питаха десетилетия специалисти и природолюбители.

И Природата сама им отговори. Твърде редки са щастливите случаи, когато някой вид се самовъзстановява. За щастие – това става с бобъра. През септември 2020 г. и април 2021 г. на няколко места в България са забелязани бобри, както и характерните следи от жизнената им дейност – повалени презризани дървета, натрупани във водата клони и пр. Очевидно разселените преди време в съседна Румъния бобри, не признавайки държавни граници, намерили гостриемство по българския бряг и вече са започнали своето разселване. Тези великолепно новини имаме от публикациите на зоолозите Николай Коджабашев и Николай Начев (както и техните съавтори). Сега трябва спешно да поставим тези първи убежища на това удивително животно под законова закрила, за да гарантираме неговото оцеляване в страната. ■